

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 4, Sayı:14, Haziran 2018, s. 258-272

Dr. Öğr. Üyesi Kenan BOZKURT

Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
kenan.bozkurt@batman.edu.tr

ŞABÂN-I SİVRİHİSÂRÎ'NİN KİYÂFET-NÂMESİNDE ARİSTO ESTETİĞİNİN YANSIMALARI¹

Özet

İlm-i firâsetin bir kolu olan ilm-i kıyâfet (fizyonomi), insanların beden uzuvlarından hareketle kişilerin özellikleri hakkında bilgi veren ilimdir. Aristo, “*De Natura Animalium*” isimli çalışmasında beden ve yüz yapısı ile insanın karakter özellikleri arasında bağlantı kurarak kişileri tanımaya çalışır. Aristo’ya göre, insanın beden ve yüz yapısının belli bir hayvana benzemesi, onun karakter özelliklerini ortaya koymaktadır. İslam âleminde bu tarzda eserler kaleme alma, tercüme faaliyetleriyle beraber hız kazanmış; kıyâfet-nâme adı altında Arapça, Farsça ve Türkçe çok sayıda eser yazılmıştır. Aristo’nun insana dair ele aldığı tüm hususları, kıyâfet-nâme yazarları da ele almıştır. Bu ilim, her ne kadar beden yapısı ve kişilik arasındaki ilişkileri ele alsada da güzellik hususu söz konusu olduğunda mutlak bir estetik kıstas üzerinden hareket edildiği görülmektedir. Özellikle kıyâfet-nâmenin “mutedil insan” bahsinde Aristo estetiğinin içkin güzellik için belirlediği kıstasların Sivrihisârî tarafından da mutedil güzellik için kullanıldığını görmekteyiz. Bu çalışmamızda Aristo estetiğinden hareketle Şabân-ı Sivrihisârî’nin Kıyâfet-nâmesi’nde Aristo estetiğinin etkilerini irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Aristo, Şabân-ı Sivrihisârî, Estetik, Kıyâfet-nâme, Mutedil Güzellik.

¹ Bu çalışma, 2. Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu’nda bildiri olarak sunulmuştur.

REFLECTIONS OF ARISTO'S AESTHETIC IN THE KIYAFET-NAME OF SHABAN SIVRIHISARI

Abstract

İlm-i kıyafet (physiognomy) is a sub-branch of ilm-i firaset, gives information about the characteristics of people with reference to limbs. Aristo attempts to identify people by linking body and facial structure with human character traits in his work entitled "De Natura Animalium". According to Aristotle, that a person's body and facial structure resembles a particular animal reveals its character traits. In the Islamic world, this kind of works has gained momentum along with translation activities. Various kinds of works in Arabic, Persian and Turkish have been written under the name of İlm-i kıyafet. Especially, we can see that the criterion determined by Aristotle aesthetic for beauty is used for moderate beauty by Sivrihisârî. In this work, we will try to examine the effects of the Aristotelian aesthetics in Shaban-i Sivrihisari's Kiyafat-nâme.

Keywords: Aristo, Şabân-ı Sivrihisari, Aesthetics, Kiyafat-name, Moderate Beauty.

Giriş

"Güzellik nedir, güzelliğin kaynağı nedir, güzellik içkin mi, yoksa aşkın mıdır, madde- den bağımsız bir güzellik düşünülebilir mi, güzelliğin bir ölçütü var mıdır, evrensel bir güzellik düşünülebilir mi?" gibi sorular, felsefe tarihinde sıkça sorulan sorular olup bu sorulara cevap bulmak amacıyla birçok filozof, çeşit vesilelerle izahta bulunmuştur. Güzellik hususu, bir felsefi problem olarak ilk ele alınışına Antik Yunan felsefesinde rastlamaktayız. Eflatun'a kadar güzellik sistemli bir şekilde ele alınmazken güzelliği, felsefi bir problem olarak ilk kez ele alan Eflatun'dur. Ancak Eflatun'un estetik görüşleri aşkın bir boyutta göndermede bulunduğundan ve içkin bir güzelliği reddettiğinden öğrencisi Aristo tarafından ciddi eleştirilere tâbi tutulmuştur. Aristo, hocasından farklı olarak maddeye odaklanmış ve güzelliği, madenin zatında var olan bir unsur olarak kabul etmiştir.

Gerek güzel/güzellik gerekse insan fizyonomisi üstüne ilk sistemli öğretilerden biri anti- kitenin büyük düşünürü Aristo'ya aittir. Aristo'nun güzel ve güzelliğe dair görüşleri, onun realite fikrine, bilimsel yaklaşım tarzına dayanır. Güzelliğe, hem özne hem nesne yönünden incelenabilir bir kavram olarak yaklaşan ve onu doğal nesnenin özelliği olarak ele alan(Bozkurt, 2013:119) Aristo estetiği, büyük bir ilgi uyandırdığından daha sonraları hem idealist hem de maddeci estetikte geliştirilmiştir ve değerini günümüzde de korumuştur(Ziss, 2011:155). Aristo, hocası Eflâtûn'un aksine ideal güzellik anlayışı yerine güzelin nesnel özelliklerini ve belirtilerini bulma doğrultusunda öğretisini geliştirmiştir. Bu farklılık, her iki filozofun metafizik görüşle- rinden ve objeye yüklediği anlamdan kaynaklanır. Aristo, hocasının metafizik güzellik anlayışına ve idea öğretisine karşı çıkarak eşyanın zatından ayrı bir idealar âlemi tasavvur etmesini hatalı bulur. Aristo, kendi kendine var olmuş bir idea fikrini kabul etmez ve "idea" kavramının yerine "form"u yerleştirir. Felsefi görüşlerinde idea kavramını kullansa da ideayı Eflâtûn'un

kullandığı anlamda değil, form anlamıyla kullanır(Farouki, 2009:109). Ona göre ikili bir dünya anlayışı söz konusu değildir ve gerçek obje, içinde olduğumuz dünyada gördüğümüz, hissettiğimiz objelerdir. Aristo, Eflâtûn gibi duyular (sensations) dünyasını küçümsemez. Tersine incelemek istediği asıl bu dünya olduğundan bu objeleri kavramakta duyulara ihtiyaç olduğuna inanır. Eflâtûn'un başka bir dünyada aradığı kavramları o, yeryüzünde aramaktadır(Yetkin, 2007:7).

Aristo, güzellik üzerine sistemli bir şekilde ele alınmış bir eseri olmasa da "Metafizik" ve "Poetika" adlı eserlerinde, güzel ve güzelliğe dair bazı düşünceler ortaya atmış ve bu düşünceler üzerinden güzelliği tanımlamaya çalışmıştır. Aristo'nun ortaya koyduğu estetik teori, Platon'un yaşlılık döneminde ortaya attığı "güzelliğin matematiksel olduğu" düşüncesiyle paraleldir. Güzelliği objede var olan bir denge unsuru olarak gören Aristo, güzeli objede aranması gerektiğine inanmaktadır. Aristo'ya göre objelerin güzelliğinden bahsedebilmek için güzel form/objelerin var olması gerekir(Ayvazoğlu, 1989:26). Bu bağlamda form güzelliği, nesnenin güzelliğinden başka bir şey değildir(Bozkurt, 2013:120). Aristo, birçok Yunan filozof gibi matematiği, felsefenin gerçek uğraşı olarak kabul edip güzelliği de matematik üzerinden tanımlama yoluna gider. Ona göre güzellik ancak matematiksel olarak tanımlanabilen bir unsurdur. Çünkü onun ortaya koyduğu estetik kıstaslardan oran, simetri, formların düzeni tamamen matematiksel bir değeri kendi içinde barındırır.

Aristo, "Metafizik" adlı eserinde *formel güzelliğe* dayalı anlayışını, güzelin en üstün formları yasalara uygunluk, simetri ve belirlenimlere bağlar. Ona göre matematikte de bulunan bu formlar, güzelliğin nedeni gibi görüldüğü için güzellik ölçütlerini belirlemede önemli bir yere sahiptir(Aristo, 2012:539). Bu tanımlamadan yola çıkarak söylemek gerekirse Aristo, *güzelliği* şu dört matematiksel kategoride ele almaktadır: (1) Yasalara uygunluk ki, burada bir yasallık söz konusudur; güzellik keyfe bağlı, ihtiyari, zorunsuz ve akıldışı değildir. Belli kurallar çerçevesinde meydana gelmesi zorunluluğu söz konusudur. (2) Simetri, ölçü ve 'uygunluğun' bileşimidir; yani yetkin olanın simgesidir. Filozofa göre bir varlığın güzel olabilmesi için uygun bir orantıya sahip olması gerekir. Örneğin filozof, vücuttaki uyumsuzluğu bir hastalık, zayıflık ve çirkinlik olarak kabul eder(Yetkin, 2007:9). (3) Düzen, matematik güzel olup pozitif bir güzeldir. Bu güzellik ise, ahlaksal olmayanla ilgilidir. Aristo'da güzel, düzen ve büyüklüğün bir bileşimidir.(4) Bunlarla beraber Aristo'nun farklı bir düşüncesi olarak; büyük ve çok küçük olanın güzel olarak nitelendirilemeyeceğidir. Bundan çıkan sonuç, güzel bir varlık aşırı küçük olamaz; çünkü görünüm bir anda olup bittiği için onu ancak belirsizce görebiliriz. Güzel bir varlık, aşırı bir büyüklükte de olamaz. Çünkü bu defa da onu toplu olarak kavrayamayız. Aslında Aristo'nun güzellik kavramını ve anlamını irdeleyen bir güzellik tanımı yoktur. O, daha çok estetiğin değer faaliyetlerini açıklayarak estetiğin bir olgu olarak varlığına işaret etmiş olmaktadır. Özetle ona göre güzel, en yetkin, en iyi görünümü içinde tasarlanan bir dünyanın yapısal düzenlemesidir.

1. Kıyâfet İlmi ve Aristo

Bir bilim olup olmadığı tartışma konusu olsa da fizyonomi/kıyâfet ilminin geçmişi oldukça eskiye dayanır ve bu ilim Çin, Hint, Mısır, Yunan, Arap toplumlarında oldukça rağbet

görmüştür. Bâlî-zâde Mustafa, "Bu ilmün diyâr-ı Hind ü 'Arabda isti'mâl ü iştihârı çokdur." (Sarıççek, 2014:41) diyerek bu rağbeti dile getirmiştir. Bu yüzden bu ilmin geçmişi Greklere (Empedokles, Sokrates, Hippokrates ve Aristoteles), Çinliler ve Hintlilere, Romalılara (Polemon ve Adamantius), Arap dünyasına (İbn Sina dâhil), Avrupa Rönesans'ına (Gerlomoano Cardano ve Giovanni Battista della Porta) dayandıranlar olduğu gibi bazı araştırmacılar Konfüçyüs öncesi Çin'e kadar götürmüştür (Bozkurt, 2015:33). Fizyonominin kökeninin bu kadar geniş bir yelpazede ele alınmasının neden halk arasında kullanılagelen bir uygulama yöntemi olmasından kaynaklanır. Fizyonominin bu özelliğinden dolayı bu ilmi Hegel "doğal fizyonomi" olarak tanımlar (Eco, 2011:11).

Batı'da bu ilmi karşılamak için kullanılan fizyonomi (physiognomi) terimi, üç Grek kelimedenden türetilmiştir. Doğa anlamına gelen "physis", kanun anlamına gelen "nomos" ve yargılama ve yorumlama anlamına gelen "gnomos". Bu kelimelerin birleşimsel hali olan "physiognomy" kavramı da "doğayı bilmek" anlamına gelmiş olmaktadır (Bozkurt, 2015:31). Doğu dünyasında ise fizyonominin karşılığı olarak "kıyâfet/firâset" sözcüğü kullanılmaktadır. Bu ilimle uğraşanlara "kaiif" denildiği gibi Beni Müdlice kabilesiyle bütünleştiği için "Müdlicî" de denmiştir (Bozkurt, 2008:179). Kıyâfet ilmi, Sivrihisârî'nin eserinde tanımladığı üzere insanların bedensel özelliklerinden hareketle kişilikleri hakkında bilgi vermeyi hedefler (Bozkurt, 2008:179) Bu ilim, kişinin karakterini veya kişiliğini o kişinin dışsal görüntüsünden, özellikle de yüzünden belirleme için kullanılır (Bozkurt, 2015:32).

Bu ilmin bilimsel olarak ele alınışı ve sistemli bir şekilde işlenişi, Antik Yunan toplumunda görülür. Yunan filozofları tarafından da kendisine atıfta bulunan bu ilmi ilk kez sistemli bir şekilde ele alan Aristo'dur. Bundan dolayı İslam dünyasında bu tür eserler genellikle Aristo'ya atfedilir ve bu bağlamda birçok tartışma olmuştur. Aristoteles'in Birinci Analitikler'inde fizyonominin görülebileceği söylenmekle birlikte, ona atfedilen "Physiognomy" adında bir risalenin bulunduğu da ifade edilmiştir (Bozkurt, 2015:33). Ancak böyle bir risalenin varlığı tartışma konusu olmuştur. Aristo'nun fizyonomiye dair tespitlerin yer aldığı eseri, hayvanların doğası ve davranışları üzerine yazdığı "De Natura Animalium" adlı eseridir. Bu eserde Aristo, tüm doğal sevgilerin bedeni ve ruhu eşzamanlı etkiledikleri veri olarak almış ve insan ya da hayvanın doğasının, bedensel yapısının esas alınarak anlaşılabilirliğini söylemiştir (Eco, 2011:11). Bu çalışmasında Aristo, neredeyse tüm kıyâfet-nâmelerin yazılış gerekçesini oluşturan "yüz ruhun aynasıdır" (Eco, 211:11) düşüncesinden hareketle beden ve yüz arasında ilişki kurarak insan karakterini açıklamaya çalışmıştır. Bu da Aristo'nun insanın vücut hatlarının, yüz çizgilerinin, kısaca onun bedensel özelliklerinin iç dünyasına ışık tutan bir projeksiyon olarak gördüğünü göstermektedir. Tabii Aristo bu tarz beden-kişilik tahliline kalkışırken onun temel çıkış noktası hayvanlardır. Aristo ya göre, insanın yüz hatlarının ve beden yapısındaki özelliklerin belli bir hayvana benzemesi, onun benzediği hayvanın karakter özellikleriyle benzerliğine işaret eder. Aristo insanın yüz yapısı, gözleri, alnı, kafa yapısı, ten rengi, saçının rengi, gözünün rengi, bedeninin tüy örtüsü, sesinin tonu, yürüyüşü, beden hareketleri, bakışları, boyu ile ilgili karakter özelliklerini hayvanlardaki benzer özelliklerle kıyaslamaktadır.

İslam âleminde kıyâfet ilmine dair yazılmış olan eserler, genel itibariyle tercüme faaliyetleri sonrasına rastlar. Her ne kadar kaiflik, Cahiliye Arap toplumunda yaygın olan bir meslek olsa da kaiflikle fizyonomi arasında çok açık farklar bulunmaktadır. Zira fizyonomi ilmi insanın vücut yapısından hareketle kişilik hakkında ilişki kurarken kaiflik ise insanın azalarından hareketle nesep belirleme, iz sürme, çölde su bulma gibi konularla ilgilidir. Zira kıyâfet kelimesinin kökenine ve anlamına baktığımızda kıyâfet kelimesinin fizyonomiden ziyade Arapçada bir kimsenin ardınca gitmek anlamına gelen kavf masterından türediği(Çelebioğlu, 1998:225) ve kıyâfet ya da kıyâfe sözcüğünün de izlemek, birinin izinden gitmek, peşi sıra gitmek, birini taklit etmek, olasılık, görünüm, tarz vb. anlamlara geldiğini görmekteyiz(Mengi, 1977:299). Bu anlamda kıyâfet ilmi ya da ilm-i firâsetin Batılı anlamda fizyonominin ele aldığı konuları ele alması, tercüme faaliyetleri sonrasına, özellikle Aristo'nun eserlerinin tercümesine dayanır. Şaban-ı Sivrihisârî'nin Muhammed bin Ebi Bekr bin Ebu Tâlibî'l-Ensârî'den yaptığı tercümede Aristo fizyonomisinden yararlandığını açık bir şekilde görmekteyiz; zira müellif, Aristo'yu temsilen “ط/ت” harfini kullanmış ve eserin birçok yerinde Aristo'nun fizyonomiye dair görüşlerini aktarmıştır. Bunun sonucu olarak da Aristo'nun estetik görüşleri, kıyâfet-nâmeyle sirâyet etmiştir.

2. Aristo Estetiğinin Kıyâfet-nâmeyle Yansıması

Aristo estetiğinde formun güzelliği, tesadüfen ortaya çıkmış bir olgu olmayıp güzelliğin ortaya çıkışı, forma ait belli kıstasların bir arada bulunmasına bağlıdır. Aristo, Poetika'sında güzelliği bedenle bütünleştirilme düşüncesinin Antik Yunan toplumunun bir özelliği olduğu, güzel bir bedenle yüz güzelliğinin ima edildiğini söyler(Aristo, 2008:42). Aristo, güzelliği bedenle bütünleştirerek birlik, uyum, düzen, parçaların zorunlu bağlantısı, küçüklük-büyüklik gibi unsurlar, bedende güzelliği oluşturan unsurlar olarak görür(Bozkurt, 2013:120). Bu anlamda düzen, birlik, taklit ve özellikle idealizasyon, estetiğin başlıca zihni unsurlarıdır ve bir form/objeye güzel vasfını vermek için form/objenin mutlak olarak bu özellikleri içinde barındırması gerekir. Aksi takdirde güzellik fenomeninden bahsetmemiz mümkün olmayacaktır.

Kıyâfet-nâmelerde güzellik, estetik bir obje olarak doğrudan ele alınmış değildir ve güzellik probleminde bir cevap bulmak -bazı kıyâfet-nâmeleri dışta tutmak gerekirse- da kıyâfet-nâmelerin inceleme alanına pek girmez. Güzellik hususu, kıyâfet-nâmelerde ahlak, kişinin karakteri ile bütünleştirilerek aktarılır ki bu da Aristo estetiği ve fizyonomisinin temel özelliğidir. Çünkü Aristo estetiği ve fizyonomisinde güzellik, aynı zamanda iyilik, güzel ahlak ve kâmil olmanın ölçütü ve belirleyicisidir de. Başka bir deyişle Aristo fizyonomisinde şekilsel mükemmellik, mükemmel kişiliğin de bir göstergesidir. Şaban-ı Sivrihisârî'nin kıyâfet-nâmesinde Aristo estetiğinin yansımaları tam da bu noktada karşımıza çıkar. Sivrihisârî'nin özellikle yüze dair dile getirdiği görüşler bu konuda oldukça dikkat çekicidir. Ona göre insanların en dikkat çeken uzvu yüzdür ve bu sebeple yüz güzel olmak zorundadır. Çünkü yüz insanların aynasıdır. Yüzün güzel olması, huyun da güzelliğine; çirkin olması huyun da çirkin olduğuna işâret eder. Sivrihisârî, Aristo'nun güzellik fenomenine dair ortaya koyduğu estetik kıstaslardan oran, yasalara uygunluk, simetri, büyüklük-küçüklüğü ahlaksal güzelliğe sahip insanın, mutedil insanın, fiziksel güzelliğinin estetik kıstasları olarak ele alır. Şimdi bu estetik kıstasların Sivrihisârî'nin

insanın karakter özelliğini yansıtırken güzellikle nasıl ilişkilendirdiğini ve bunun Aristo estetiğiyle müşterekliğini onun estetik yasaları ışığında ele alalım.

2.1. Yasalara Uygunluk

Aristo estetiğinde ve Sivrihisârî'nin kıyâfetnamesinde önemli bir yere sahip unsurların başında yasalara uygunluk gelir. Çünkü bir varlığın güzel vasfını kazanması için varlığı oluşturan parçaların belli bir uyum içinde bir arada bulunması şart olduğundan hem devingen hem de durağan parçaların uyumu varlığın güzel vasfını kazanmasında önemlidir. Politeia'da nasıl kent devlet dediği şeyi mümkün kılan, çokluğun kendinde içkin olan hakikatine erişmekse burada da güzellik, Aristo'ya göre parçalar arasındaki uyumdur (Gemuhluoğlu, 2011:9). Aristo'ya göre güzellik, Aristo'ya göre parçalar arasındaki uyumdur (Bozkurt, 2013:122). Zaten uyum olmaz ise güzellik de kalmayacaktır. Aristo estetiğinde güzellik, unsurlar arası zıtlıkların gerilimine dayanan bir uyumdur. Varlıkta var olan zıt unsurların uyumu, her ne kadar karmaşık gibi görünse de bu karmaşıklık insan bedeninde belli bir uyum ile yansırsa güzellik fenomeni de ortaya çıkmış olur. Yoksa uyumsuz bir yüzde çok güzel olan bir gözün ya da burnun güzelliği, güzellik fenomeninin ortaya çıkması için tek başına yeterli olamaz. Aslında güzelliğin uyumlu olması gerektiği düşüncesi, Eflâtun'dan sonra Aristo'nun etkisiyle yüzyıllar boyunca kabul görmüş bir düşünce olsa da Greklerin genel güzellik anlayışlarını belirleyen unsurlardan bir tanesidir (Gemuhluoğlu, 2011:9).

Sivrihisârî de kıyâfet-nâmesinde güzelliği ele alırken güzelliği Aristo gibi uyumla bütünleştirir. Bu anlamda hem Aristo estetiğinde hem de Sivrihisârî'nin eserinde birbirine uyumsuz organların güzelliği ortaya çıkarması mümkün olmadığından varlıkta güzellikten ve bütünlükten bahsedebilmemiz için uyum olmazsa olmaz unsur olduğunu görürüz. Sivrihisârî, güzelliği uyumun bir sonucu olarak ele alırken uyumsuzluğu da çirkinlik olarak kabul eder. Özellikle onun mutedil insanların vasıflarını ele aldığı bölümlerde uyumu güzelliğin olmazsa olmaz şartı olarak görür ve bunu da mutedil insanın özellikleri üzerinden ele alır. O, ele aldığı mutedil güzellikte tüm uzuvların birbiriyle uyumlu olmasına dikkat çeker. Çünkü onda vücutsal uyum, güzellik olduğu gibi ahlaklı olmanın da bir işaretidir. Ona göre "mutedil bir insanın boyu ne uzun ne de kısa olur. Çünkü çok kısalık ve uzunluk vücutta uyumsuzluğa sebep olacağından güzelliğe gölge düşürür ve aynı zamanda ahlakî olarak da kendi içinde bazı olumsuzluklar barındırır. Bu yüzden Sivrihisârî, boyda uyumsuzlukları törpüleyerek ahlaksal ve bedensel güzelliği temsil eden mutedil insanın boyunu orta/vasat olarak belirler.

Sivrihisârî, sadece boya bağlı bir uygunlukla yetinmez. Onun ele aldığı mutedil insanın tüm vücut azaları mükemmel bir uygunluk örneği olarak karşımıza çıkar. Sivrihisârî'ye göre mutedil bir insan, esmer olmalıdır; çünkü esmer insanların kalbi geniş ve iyilik isterler, kederli, terbiyeli ve bilgili olurlar. Ama kızıl ya da beyaz ise kızılığ ve beyazlığı aşırı olmamalıdır. Kızılığ ve beyazlığı aşırı olmayan insanlar da güzel huylu ve güzel yaradılışlı olurlar. Vücudunda kıl az ve yumuşak olur. Ayrıca vücudu ne sert ve ne de yumuşak olmalıdır. Elin sert ve aşırı yumuşak olması kişinin olumsuz sıfatlara sahip olduğunu gösterir. Ama mutedil bir vücut yumuşaklığına sahip olmak kişinin sağlam akıllı, güzel huylu, zarif, anlayışlı, hoş fikirli, iyilik

yapmaya meyilli olduğunu gösterir. Kişinin göğsünün geniş olması onun yumuşak huylu ve iyi kalpli olduğuna işârettir. Böyle göğüsler çok etli olmadığı gibi çok sıska da olmamalıdır. Ayakları küçük ve ayaktaki parmakları düz olmaz. Karın ise ne büyü ne de çok küçük olmalıdır. Sırt yassı ve uyumlu olmalıdır. Ona göre vasat olan bir sırt, sahibinin cömert ve anlayışlı olduğuna delalet eder. Ona göre mutedil insanın başı, güzelliğın ve ahlakın ortaya çıkması için oldukça önemli bir uzuvdur. Bu anlamda mutedil kimsenin başı, vücuduyla tam bir uyum içindedir ve ne büyük ne de küçüktür, büyüklük ile küçüklük arasındadır. Orta bir başa sahip olan insanlar, sağlam ve kusursuz olurlar. Mutedil insanların boynu ne uzun ne de kısa olup uzunlukla kısıklık arasında olmalıdır. Omuzları ne dik ve sivri ne de eğri ve düşük olmalıdır. Çünkü bu durum, kişinin doğruluk üzerine olmadığını gösterir. Bilekleri ne uzun ne de kısa olur; zira uzunluk kişinin alçakgönüllü olmadığına işâretken kısıklık ise kişinin çok cimri olduğuna işâret eder. İnce ve pazılı olması, hayır üzerine olduğuna işârettir; ama en makulü vasat olandır. Kişinin eli ne uzun ne de kısa olmalıdır. El fazla etli ya da zayıf da olmamalıdır. El, her yönüyle uyumlu olmalıdır. Böyle eller sahibinin tatlı sözlü, güzel huylu, akıllı olduğunu gösterir ve parmaklar da el ile uyumlu olmak zorundadır. Tırnağın ak ve yuvarlak olması kişinin mübarek, yufka yürekli ve zeki olduğuna delildir. Tırnağın farklı özelliklere sahip olması da olumsuzluklara işâret eder. Ökçe, yumuşak ve küçük olur(Bozkurt, 2008:205-219)

2.2. Simetri

Aristo ve Sivrihisârî'nin estetik anlayışında güzelliğı oluşturan yasalardan biri de sözlükte "karşılıklı iki kısmın uygunluk gösterişi, vücudun veya bir organın karşılıklı iki kısmı arasında biçim ve hacimce benzerlik oluşu" anlamına gelen simetridir(Komisyon, 2005:1770), Aristo, simetriyi ölçü ve uygunluğın bileşimi; yetkinliğın simgesi olarak ele alır. Bu da güzelliğın belli bir orana sahip olması gerektiğidir, diğeri bir deyişle güzelliğın ortaya çıkması için düzen ve büyüklüğe ihtiyacı vardır. Aristo'nun bir nesneye güzel demek için güzelliğın simetrik olması gerektiğı görüşünün temelinde altın oran düşüncesi yer almaktadır. Altın oran, güzelliğı tarif edecek, güzelliğın sınırlarını belirleyecek büyüü bir matematiksel formül bulma arayışının bir sonucudur. Güzellik belli bir orantı üzerinde ele alındığında güzelliğın başka bir niteliğı olan simetriye ulaşılır. Aristo, bu oranla orantıyı/simetriyi kastederek bir şeyin tam ortası olarak tanımlar. Buna göre bir varlığın güzel olabilmesi için bütünüün parçaları arasında ölçüye dayalı bir düzen olması gerekir. Bu yüzden varlıktaki güzellik olgusu, büyük ölçüde nesneyi oluşturan unsurların simetrik oranlarına bağlıdır. Örneğın insanın bedeni sağ ve sol olarak simetrik olduğu gibi belli bir uyum içindedir. Sanat eserlerinin de güzel olarak algılanmasında simetri çok önemlidir. Bu anlamda Aristo, bedensel güzelliğı simetride bulur. Aristo, vücuttaki simetri eksikliğini ise bir hastalık ve çirkinlik kabul eder. Ona göre zayıflık, türdeş kısımların, çirkinlik de organların simetrik yoksunluğundan kaynaklanırken sağlık güzellik ve kuvvet ise simetrinin bir sonucudur(Bozkurt, 2013:123).

Aristo'nun güzelliğı simetrinin bir parçası sayması, yani bir şeyin tam ortası olarak kabulü ile Sivrihisârî'nin kıyâfet-nâmesinde ele alınan güzelliğın mutedilliğı arasında bire bir uyuşma söz konusudur. Sivrihisârî, insanda tüm aşırılıkları törpüleyerek vasat bir insan portresi çizmeye çalışır. Bu mutedil insan profili; renkten saça, boydan başa tüm organlar, mükemmel

bir simetriye sahiptir. Bu anlamda mutedil kimsenin gövdesi ne iri ve hantal ne de çok zayıf olur. Mutedil insanın gövdesi semiz; ama yağlı olmaz boyuyla orantılı olur. Kişinin yanağı ne çok büyük ne de küçük olmalıdır. Mutedil insanların yanakları kendi gibi vasat olmalıdır. Eğer kişinin yanağı büyüklükte ve küçüklükte vasat olursa kişinin, güzel huylu ve selâmet üzerine olduğunu gösterir. Burun küçük ve ince olmalıdır. Yüze oranla kalın ve büyük burun, kabalık ve yaratılış bakımından kötü olmanın işâret olduğundan mutedil insanların bu tür burna sahip olması beklenmez. İnce ve küçük burunlu insanlar, güzel huylu ve doğru sözlü olurlar. Ağız küçük ve dudaklar ince kırmızı olmalıdır. Büyük ve küçük ağız, yüzde simetriyi bozduğundan ağzın büyük olması bir olumsuzluk olarak kabul edilirken çok da küçük olması da hayra alamet değildir. Bu yüzden mutedil bir ağız, yüzdeki diğer organlarla simetrik olup küçüklüğü de pek aşırı olmamalıdır. Küçük ağız kişinin akıllı ve güzel söz söylediğine, gereksiz yere konuşmadığına, yumuşak huylu olduğuna işâret eder. Kişinin dişi küçük, ince ve beyaz olmalıdır. Böyle bir dişin sahibi ağzını her zaman hayır üzerine açar, kötülük ağzından çıkmaz. Saçı ne tam kızıl, ne tam kara, ne sarı, ne de serttir. Saçı kumral ve yumuşaklık ile sertlik arasındadır. Böyle saça sahip olanlar güzel, zarif ve anlayışlı olurlar. Alnı ne çok dar, ne de çok geniş ne de çok çizgili yani kırışık olur. Mutedil bir insanın alnı orta büyüklükte ve fazla kırışık olmaz. Bu tür alna sahip insanlar adil, güvenilir, tatlı sözlü, gözü gönlü açık ve bahtlı olur. Kaşı açık, başı burna, kuyruğu şakağa doğru eğik, hilal gibi kavimsi ve her yeri ince ve düz olur. Ucu ince olmaz, çatık değildir, kılı çok olmaz. Mutedil insanların sakalları hafif seyrek ve kısa olur. Seyrek sakallı insanlar dindar, iyiliksever, bilgili ve zeki olurken sakalı kısa olan insanlar ise akıl ve huy bakımından güzel yaratılışlı olduklarına işârettir.

Sivrihisârî'nin tasvir ettiği mutedil insanın uzuvlarındaki simetri, olumsuz karaktere sahip kimselerin uzuvlarında kesinlikle söz konusu değildir. Bu tür insanların uzuvlarında tamamen bir simetrik yoksunluk söz konusudur. Örneğin aksız kimsenin bedensel özelliğini verirken bu tür insanların vücut azaları arasındaki uyumsuzluğa dikkat çeker. Ona göre akılsız insanın küçücük kafası olduğu gibi kulakları büyük ve yuvarlak olup enseye doğru çekilmiştir. Boynu uzun olduğu gibi yüzü de ince ve uzundur (Bozkurt, 2008:195). Estetik anlamda müellifin tasvir ettiği insanda güzellik aramak mümkün değildir. Çünkü küçük bir kafada büyük, yuvarlak kulaklar, uzun ve ince bir yüz; üstelik uzun bir boyun güzel olmaktan çok görsel olarak oldukça çirkindir. Bununla beraber olumsuz kişiliğe sahip olan hayâsız ve anlayışsız insanların vücut yapılarında simetrisinin pek de söz konusu olmadığını görmekteyiz:

“Bi-hayâ vü bi-idrâk olan racülün evsâfında didiler ki gözleri pîrûze renginde olup kabakları kalın vü kendüsü gâyet açık vü yelercin olup hareketi seri è ola vü yüzi degirmi ya üç taraflı olup rengi sâfi kızıl ya beyâza mâylil kızıl ola vü boyu kısa olup azaçık önüne egri ola.” (Bozkurt, 2008:194).

Sivrihisârî'nin olumsuz karaktere sahip kimselerin vücut yapılarının simetriden yoksun olduğunu başka karakter tahlillerinde de dile getirir. Sivrihisârî, “*Er-Raclü'l-Galizü't-Tab*” başlığında benzer bir orantısızlığı karşımıza çıkarır. Ona göre tabiatı galiz kimsenin vücut yapısı da biçimsiz ve kendi içinde orantısızlık barındırmaktadır:

“Tabî’-i gâliz vü kendü habîs olan racülün evsafında didiler ki: Rengi gâyet beyâz ye gendüm-gûn ola ya yüzi gâyetde degirmi olup yañaklarınıñ vü kulaklarınıñ vü boynunuñ vü ayaklarınıñ eti çok ola vü alnı degirmi tob gibi ola. Vü sakalı vü karnı gâyet büyük olup barmakları kısa ola vü incikleri uzun ola. Bir kimesnede bu evsâfün küllisi ya ekseri bulınsa ol kimseniñ tabî’i gâliz u haşîndür” (Bozkurt, 2008:194).

2.3. Düzen

Soyut ve somut nesnelere bir sıraya, bir hedefe, bir amaca göre sıralanması, anlamına gelen düzen kavramı (Komisyon, 2005:594), Aristo estetiğinde güzelliğin kıstaslarından biri olup içine aldığı parçaların bir bütündür (Bozkurt, 2013:121). Aristo’ya göre bir varlıkta güzelliğin ortaya çıkması için varlığı oluşturan parçaların belli bir düzen içinde yerleştirilmiş olması gerekir. Zira güzellik, ancak belli parçaların düzen içerisinde olmasıyla mümkündür ve düzen ne kadar mükemmel ise güzelliğin kemali de o kadar yüksek olacaktır. Düzen, aynı zamanda keyfiliğin önüne de geçme amaçlı olduğundan güzel bir obje keyfe bağlı olmayan bir boyutu da olması gerekir. Çünkü matematiksel bir güzel, temelde sonlu olup pozitif bir güzeldir ve düzen ile büyüklüğün bir bileşimidir (Bozkurt, 2013:123).

Aristo’nun güzelliğin belirleyici unsuru olarak gördüğü uzuvlardaki düzen görüşünü, Sivrihisârî’de de görülür. Sivrihisârî, belli bir düzenden yoksun vücudu güzel olarak görmediği gibi mutedil bir insan olarak da kabul etmez. Örneğin kâhil ve tembel insanların vücut ele alırken bu tarz insanların uzuvları arasında düzensizlik hemen göze çarpar:

“Kâhîl u tembel kimseniñ ‘alâmetlerinde didiler ki: “Gözleri büyük vü yaldırıçı ola. (v. 20b) yâhûd keçi gözine müşabîh gök vü büyük olup akı çok ola vü alnı büyük vü yüzi etli ola. Kimde ki bu ‘alâmetler ola ol kimse kâhîl ü tembel u ahmakdur.” (Bozkurt, 2008:195)

Sivrihisârî’nin olumsuz karakterlerin vücut uzuvları arasındaki uyumsuzluk mutedil karakter sahip kimselerde bulunmaz. Aksine bu tür insanların bedenlerinde tüm uzuvlar yerli yerindedir ve aşırılıklara asla rastlanmaz. “Der Beyân-ı Evsâf-ı İnsân” başlığında müellifin hayırlı insanların vasfını ele alırken bu insanların bedenlerindeki düzen hemen göze çarpar:

Ben-i Âdem’den bir nice sıfat var.

Kim oldur hilkât-i mahbub-i muhtâr

Nedir ol vasf kulak tut beyâna

Kişi kim kâmeti ola miyâna

Ne ağlaz ne rakik ola şikemde

Hem anuñ gibi ola tutakda femde

Hem ola mu’tâdil başında ‘azmi

Eti yumşak ola vü ağ-ı cismi

Veli cisminde anuñ aklığı bil

Ola kızıla ya saruya mâyil
Ne katı uzun ola saçı bî-had
Ne inen kısa ola şöyle ki ca'd
Ne sulbünde ne verkinde eti anuñ
Coğ olmağa didi ehl-i beyânuñ
Tavîl (ü) hem dakîk ola benânı
Açuğ ola ayâsı bil beyânı
Tabi'âtta dimişlerdür etibbâ
Ne suğrâvî mizâc ola ne sevdâ
Bakıcak görüne yüzünde behçet
Nişânı şâdi asâr-ı meserret
(...)

Bu hilkâtlü olandur hayrû'l-insân

Bulursuñ bir anuñ bigi kimse iy cân(Bozkurt, 2008:242-243)

Sivrihisârî'nin olumlu kişilikle beden yapısı arasındaki uyum ve düzeni en güzel şekilde "Er-Raclü'l-Feylosof" başlığında ele alır. Müellif, filozof kimseleri mizacı mutedil, akli güzel, zihni pak, tabiat bakımından mükemmel bir insan olarak aktarırken bu tür insanların vücut yapısını da kişilikleriyle eşdeğer bir şekilde verir. Bu anlamda filozof kimsenin vücut yapısı tam bir düzen abidesidir. Tüm uzuvlar, belli, bir düzen içinde bir araya geldiği gibi simetriklerdir. Bu tür insanların vücudunda aşırılıklara yer yoktur ve Aristo estetiğinin tüm olumlu hususiyetlerini içinde barındırır:

"Nefesi nefîs vü mizâcî mu'tedil, 'aklı vü fehmi vü tedbiri güzel kimsenüñ 'alâmetlerinde ittifâk idüp didiler ki: 'Kâmet toğrı vü orta boylu ola vü sâîr 'azâ-yı cüzîyesi 'itidâl üzerine olup kendü bünyesinde münâsib ola. Ne gâyet etlü ne gâyet arık ola vü kılı ne gâyet çok vü ne gâyet az ne gâyet siyâh vü ne gâyet kızıl ola. Belki vasat ola vü gözleri şehîl olup rutûbeti çok ola; ammâ o rutûbet akıcı olmaya vü nazârından dâimâ dihk vü sürûr eglene ne gâyetde büyük ne gâyet de küçük vü ne ziyâde çukur vü ne ziyâde yumrı vü kabakları ne gâyet etlü vü ne gâyet arık vü beyâz ne ziyâde çok vü ne ziyâde az. (...) Belki bu zikrolan evsâfda evsat u ahsen olup berrâk ola vü yüzünüñ rengi beyâz ola. Kızıla mâyil ya gendüm-gûn ola vü yüzünde mehabet vü vakâr ü sürûr eglene vü dâimâ tebessüm idici ola. Vü vuz' ü mîkdârı mu'tedil ola ne gâyet degirmi ne gâyet sobı vü ağzı ne gâyet büyük vü ne gâyet küçük vü tutaoları ne gâyet yufka vü ne gâyet galiz vü dişleri ne ziyâde arı vü ne ziyâde ufak vü ne ziyâde sık vü ne ziyâde seyrek ola. Belki vasat ola. Kaşları uzun olup kulakları, cânibleri ince vü yüksek vü kulakları mu'tedil vü lâtif olup küçük ola vü dili lâtif olup hareketi seri' ola vü sakalı degirmi olup ya mürabba' şekil olup ibtidâ ağarması 'irsiyyetden ola vü başı ne gâyet büyük vü ne gâyet küçük ola. Belki vasat olup büyük-

lüge mâyil olup degirmi ola vü boynu ne gâyet uzun vü ne kısa ola. Belki vasat olup yoğun ola vü üñügi küçük vü gögsü gîñ ola. Vü elleri lâtif olup barmakları uzun ola vü araları açık vü dirnakları ak ola, kızıla mâyil ola”(Bozkurt, 2008:191-192).

2.4. Büyüklük-Küçüklük

Güzelliği simetri, yasalara uygunluk ve düzen bağlayan Aristo'nun güzel tanımlamasında ilgi çekici bir başka nokta da güzeli belli bir büyüklük içerisinde ele almasıdır. Aristo, aşırılıkların güzel olamayacağı fikrinde olduğundan kavram sınırlarımızı aşan çok büyük ve çok küçük şeylerin güzel olamayacağını savunur ve bunu “estetik dışı” kabul eder. Aristo'nun belirlediği estetiksel büyüklük ve küçüklük, tamamen algılamayla ilgili bir kavram olup algılamayan bir varlığın bir beğeni unsuru olamayacağını bir göstergesidir(Aristo, 2008:15). Aristo estetiğinde düzen ve simetriye dayanan, belli ölçülerle sınırlandırılmış bedensel güzellikte büyüklük ve küçüklük algılanır olabildiği halde Aristo tarafından estetik dışı kabul edilmiştir. Aristo "Poetika"sında ele aldığı bu düşünceyi, olgunluk üzerinden ele aldığından bir insan orantılı ve yasalara uygun olsa da güzel olmayacağını küçük insanlar/cüceler ve çocuklar üzerinden anlatır. Ona göre küçük bir insan ya da bir cüce belli bir orantıya sahip olsa da bu insana küçük olduğundan dolayı güzel demek mümkün değildir. Sözelimi tenasüp bakımından kuresuz bir cüce güzel sayılmaz. Çocuk da, ne kadar cana yakın olursa olsun ona güzel demek doğru olmaz. Bu anlamda Aristo estetiğinde güzellik, normal büyüklük ve küçüklük ile sınırlandırılmış, aşırı olan yönler, güzel kabul edilmemiştir. Antik düşüncede bir şeyin güzel olması için, kavranabilir olması gerektiğinden Aristo'nun güzelliği kavrama alanıyla sınırlandırması, yaşadığı dönemdeki Grek ruhunun felsefesindeki yansımasıdır(Bozkurt, 2013:121).

Aristo'nun kavrama gücümüzün dışında kaldığı için estetik dışı saydığı şeyler, kıyâfet-namelerde de estetik dışı kabul edildiği gibi olumsuz kişiliğın de bir göstergesidir. Sivrihisârî, Aristo'nun meseleye baktığı pencereden bakarak aşırı küçüklüğü ve büyüklüğü çirkinlik kabul eder ve bu tür uzuvları olumsuz kişiliğın bir parçası sayar. Bu anlamda müellif olumsuz kişilerin bedensel özelliklerini açıklarken uzuvlardaki büyüklük ve küçüklüğe vurgu yapar. Örneğın zayıf kalpli, zelim kimselerin fizyonomisini anlatırken büyüklük ve küçüklükteki orantısızlığa dikkat çeker:

“Başı küçicek vü boynu ince vü uzun vü süst olup yumuş ola ya'nî muhkem olup toğrı durmaya. Gâh bir târafa meylede gâh bir târafa vü rûyunuñ rengi siyâh vü gendüm-gün ya sâfi beyâz ya kılı renginde ya alçı renginde ola. Âvâzı za'îf vü kelâmı za'îf ola. Ammâ hiddet ile söyleye. Ya âvâzı kuş âvâzına müşabih ola. Teni arık vü za'îf boyu uzun ola vü saçı yumuşak, karnı küçicek vü yumuşak ola uylukları kısa vü nâhîf vü ayakları küçicek vü lâtif vü toynakları yumuşak vü za'îf ola vü ayaklarınıñ baş barmaklarıyla yanlarında barmakları bitmiş ola ya ayaklarınıñ barmakları başdan artuk ola”(Bozkurt, 2008:191).

Görüldüğü gibi müellif, zayıf kalpli kimseleri daha çok küçüklük ve vücutsal orantısızlık üzerinden değerlendirmektedir. Bu anlamda fazla küçüklük, hem ahlaksal kusur hem de vücutsal bir çirkinliğın belirtisidir. Müellif, benzer bir tutumu baş hususunu ele alırken de sürdürür. Ona göre “ifratla büyük başı aptallığa, çok küçük baş akılsızlığa, çok küçük alın cahillığe, büyük

olan alın tembelliğe delildir.” (Bozkurt, 2008:205-206). Müellif başka bir kişilik tahlilinde de büyüklük ve küçüklükten hareket eder. Akılsız kimselerin fizyonomik tahlilinde dikkat çeken ilk şey, başın küçük, kulakların ise büyük olmasıdır:

“‘Aklı az vü yıncıklığı çok kimesnenüñ evsâfında dediler ki: ‘Başı küçücek vü kulakları büyük vü degirmi olup eñsesi cânibine çekilmiş ola eñeki vü boynu uzun tamarları aşikâre ola. Vü rûyunuñ rengi kızıl olup yüzünüñ ucu ince vü uzun ola. Bedeni ıssı olup kâmeti uzun vü hareketi seri’ ola. Omuzları ince ola. Bir kimesnede bu sıfatlarıñ küllisi veya ekseri bulırsa ol kimsenüñ ‘aklı az vü hıffeti gazabı çokdur’”(Bozkurt, 2008:195).

Müellif, göz hususunu açıklarken de büyüklük ve küçüklüğü olumsuz bir fizyonomik özellik olarak görür ve bunu Aristo gibi hayvan üzerinden anlatmaya çalışır. Sivrihisârî, gözü anlatırken Aristo'nun estetik kıstas olarak kabul ettiği küçüklük ve büyüklüğü göz önünde bulundurur; küçüklük ve büyüklüğü ahlaksal ve bedensel çirkinliğin işaretleri kabul eder. Ona göre ahlaksal ve bedensel güzelliğin belirtisi, gözün ne büyük ne de küçük olmasıdır ve göz, yüzdeki organlarla tam bir uyum içinde olmalıdır; çünkü yüz güzellik ve çirkinliğin yeri kabul edilir:

“Yıldırayıcı büyük göz kâhilliğe vü zenne muhabbete delîldür. Çukur göz habasete delîldür. Maymun gözine müşâbih olduğundan ötüri küçücek gök vü ditreyici vü yıldırayıcı göz hîle vü bî-hayâlîğe vü ‘avretlere muhabbete delîldür. Küçücek tumalıç göz ki yengeç gözine müşâbih ola câhilliğe ‘avretlere mâyil olmağa delîldür(...) Kemâlât-ı hûbluğa vü noksân zıştıge delâlet ider. Şek yokdur ki mahll-i hüsn vü kubh yüzdür. Kalan a’zânüñ hüsnüne vü kubhuna ziyâde iltifât itmez”(Bozkurt, 2008:207-210).

Aristo'da olduğu gibi Sivrihisârî'de de hem bedensel hem de ahlaksal güzelliğin göstergesi mutedilliktir. Ona göre güzel olan bir baş, kendi içinde uyumlu ve mutedil olmak zorundadır. Örneğin kaş konusunu ele alırken müellif, kaşın değişik özelliklerini sıraladıktan sonra vasat olan kaşı, halkın tespitlerinden hareketle “**He İttifâk** itdiler ki kaşlarıñ mahmûdi ki ol tab’-ı celîle vü vasf-ı cemîle delîldür. Oldur ki vaz’ güzel olup her cihet vasat ola vü hem burundan cânibe yüksek ola(Bozkurt, 2008:207).” diyerek vasat kaşı en güzel kaş olarak tanımlar. Müellif, burnu ele alırken de benzer bir tutum takınır. Burnun yüzle orantılı olması gerektiğine dikkat çekerek büyük burnu, akıl ve anlayış azlığına; burnun uzun ve inceliğini ahmaklığa, geniş delikli burnu öfkeli olmaya, yay gibi eğri burunlu olmayı cesaret ve hileye, vb. sayarken vasat olan burnu en güzel burun kabul etmiştir:

“**Mîm, Sad:** Yoğun vü tolu bir burun ‘aklı vü fehmi az olmaia vü kelâmâtıda ‘acîz olmağa delîldür. **Tı, Nûn:** Burun uzun vü uci ince olmak ahmaklığa vü şerirlige vü yıncıklığa delîldür. Delükleri giñ burun hasede vü sür’at-i gazaba delîldür. Delükleri tar burun insâniyet çokluğuna delîldür. **Nûn:** Burun yay gibi olmak şecâ’ate vü hîleye vü tîzlige delîldür. Eğri burun hulk yaramazlığına delîldür. **Ayn:** Kısa burun uğruluğa delîldür. Burnuñ siñiri alın ile beraber olsa mekre vü şerre delîldür. Uci ince vü kendü yay gibi burun sözde kaviyy olmağa vü şecâ’ate vü husûmete vü nâsa ihtiyâca delîldür burun üstü yassı olmak ‘ahdsızlığa vü gallâşlığa vü hüsn-i hulk azlığına delîldür. Yukarusı ince vü kanatları taşra burun cüzice kemâli olup

vü on ol kadar ögünmege vü lâf urmağa delıldür. Vü eger bir kişiniñ burninuñ uci yukarusuna baksa delâlet ider kim sâhîb-i mütekebbir bolup haof-i rây olmağa delıldür. **He:** İttifâk idüp diler ki burunların mahbûbi vü metbu'î külliyyen hayr üzerine dâll olup oldur ki bu zikrolan evsâfda evsât olup sâhîbinüñ vechine vü binisine münâsib ola”(Bozkurt, 2008:211).

3. İyi ve Güzel İlişkisi

Aristo estetiğiyle kıyâfet-nâmelerin güzellik hususunda ortak olan bir diğer özellikse iyi ve yararlıyla güzellik arasındaki ilişkidir. Aristo'nun oluşturduğu bu etik-estetik ilişkisi, onun insana yüklediği temel etik ayırmadan kaynaklanır. Aristo, Poetika'sında insanları iyi ve kötü olmak üzere mutlak iki kategoriye tabii tutar (Aristo:2008:7). Bu bağlamda o, güzelli iyiyle bağdaştırırken çirkinini de kötünün karşılığı olarak verir. Çünkü Aristo'ya göre ahlaksal güzel, iyinin estetiğidir. Aristo bunu erdem üzerinden ele alır. Ona göre erdem, çikarsız bir eylem olup iyi ve güzelliği içinde barındırır. İyi, estetik bir unsur olarak karşımıza çıktığında ona göre iyi ve güzelin içeriği özdeş olur(Bozkurt, 2013:122). Kıyâfet ilmi, insan bedenine odaklandığından ve temel konusu da insanın görünen yönünün ahlakıyla olan ilişkiyi ele aldığından Aristo'nun iyi ve güzel arasında kurduğu ilişkinin temelde kıyâfet ilminin asıl konusu olduğunu görmekteyiz. Sivrihisârî'nin Kıyâfet-nâmesi'nde iyi ve güzel arasında kurulan ilişkinin temelinde kıyâfet ilminin temel dayanağı olan bazı hadisler yer alır. Kıyâfet ilminin akli ve nakli delillerini izah edilirken “Hayrı, iyiliği güzel yüzlü olanların yanında arayın.” hadisine göndermeler yapılarak iyi ve güzel arasındaki ilişki, güzelin iyiyle bütün olduğuna vurgu yapılır. Bu anlamda kıyâfet-nâme ve fizyonomide bedenlerin dış görünüşleri ile bu dış görünüşlerle uyumlu olduğu düşünülen huylar/ahlaklar ilişkilendirilmekte, insan tipolojilerinden hareketle belli bir beden fenomeniyle belli ahlak arasında bağlar kurularak bazı genellemelere gidilmekte ve bir tür beden-huy ilişkisi kurgulanmaktadır(Bozkurt, 2015:38).

Sivrihisârî'nin eserinde ahlak kavramı, fizyonomik temellere dayandırılarak ele alınmış, benzer tipolojik özelliklere sahip kişiler; ten, yüz, el kol şekilleri, boy ve göz, saç gibi vücut uzuvlarının benzerliklerinin belli bir ahlaksal özelliğe işâret ettiği hükmüne varılmıştır. Bu anlamda Sivrihisârî, iyi ve kötü ahlakı ele alırken iyi ahlakı güzel beden, kötü ahlakı da kötü beden bir özelliği olarak değerlendirmesi yönüyle Aristo'yla benzer. Örneğin Sivrihisârî, kıyâfet-nâmesinin dördüncü bölümünde yer alan “Er-Racilü'l-Mekkâr” başlığında mekkar/hileci kimselerin vücut özellikleri hakkında bilgi verirken uyumsuz, orantısız, aşırılıkları içinde barındıran bir vücudun tasvirini yaparak bu insanın karakterini etik ve estetik kıstaslara göre yorumlamaya çalışır. Aristo'nun güzelliği bozucu unsur olarak gördüğü küçüklük, büyüklük, kısalık Sivrihisârî'de hileci kimsenin ayırt edici vücut özelliğidir:

“Kulakları küçücek ola vü başda küçücek leke karîb olup binisi yeri alçak vü ana cânibleri- ki boy-nuz yerleridür- içerü girmiş ola vü sacı mey renginde vü boynu gâyet de kısa olup öñüğü yoğun vü büyük ola vü rûyunuñ rengi ya katı kara ya yaşıl ya sâfi sarı ya kalay renginde ya alçı renginde ya sarı ola, siyâha mâyil ya kıvıl ola”(Bozkurt, 2008:190).

Sivrihisârî'nin güzellik ile iyilik ya da kötülük ile çirkinlik arasında kurduğu ilişki zayıf kalpli kimselerin vafında da kendini gösterir. Sivrihisârî, zayıf kalpli insanların vücut yapısın-

da Aristo'nun estetiğinde yer alan uyum, simetri, küçüklük ve büyüklüğün uyumluluğu gibi özelliklerin yoksunluk söz konusudur. Doğal olarak güzellikten mahrum olma, iyilikten de mahrumiyeti beraberinde getirmiştir. O, hırslı ve tamahkâr kimseleri şu şekilde tarif etmektedir:

“Kılları kısa ola uzamâya, yüzünüñ rengi kül renginde kulakları büyük olup başınıñ binisi yeri açık olup iki cânibleri -ki tuluñlardur- içerüye girmiş ola boynu sağ cânibine bir mikdâr egilmiş ola. Bir kimsede bu emârâtüñ küllisi ya ekseri bulınsa ol kimse harıs vü tamâ'-kârdur. Her zamân da tamâ'ı sebebiyle belâ dâmından kurtulmaz”(Bozkurt, 2008:194).

Sivrihisârî'nin olumsuz kişilikler için çizdiği estetik dışı özellikler, mutedil insanlar söz konusu olduğunda Aristo estetiğinin belirlediği güzele dair tüm kıstaslar devreye girdiğine şahit oluruz. Sivrihisârî, neredeyse iyiyle güzelli bütünleştirir ve iyi vasfına sahip kimseyi çirkinliğe dair tüm unsurlardan arındırarak verir. Örneğin *“Er-Raclü'l-hayre'ddin”* başlığında harırlı insanın tüm uzuvlarının tam bir uyum, düzen ve orantı içinde olduğunu görürüz:

“Başı büyük vü degirmi olup iki tarafında çukurlar ola vü alnı etli vü degirmi ola vü kulakları dik dura yitmeye vü yüzi etli olup şişmiş olmaya. Gözlerinde rutûbet olup nazârında sürûr vü safâ eglene vü rûyunuñ rengi beyâz ola kızıla mâyil gendüm-gûn ya siyâh ola. Kızıla mâyil hayâsı vü hicâbı gâlib ola. Karnı vü gögsü taşra çıkmış ola ne gâyet lâğar ne gâyet semiz ola. Belki vasat ola vü âvâzı ince vü alçak ola vü barmakları lâtif olup uzun ola. Bir kimsede bu emâretiñ küllisi vü ya ekseri bulınsa ol kimsenüñ hayrına vü salâhına vü dînine vü İslâm'ma kalbinüñ kinden vü kibirden selâmetliğine hükmoluna”(Bozkurt, 2008:192-193).

Sonuç:

Sonuç olarak diyebiliriz ki fizyonomi ve kıyâfet-nâmelerin ele aldığı konuların aynı olduğu ve bu tarz eserlerin her ne kadar beden ile ahlak arasında bir ilişki kurmuşsa da temel bir estetik kıstasın göz önünde tutulduğu açıktır. Sivrihisârî'nin eserinde Aristo'nun görüşlerine de yer verilmiş olması, eserin Aristo estetiğinden etkilendiğine de bir işârettir. Özellikle iyi ve güzel arasında ilişki kurulması, bedenin mutedilliğinin öncelenmesi, Aristo estetiği ve fizyonomisinin önemli özelliklerindedir. Zira Aristo'ya göre bir güzelliğin ortaya çıkabilmesi ve bir objeye güzel denebilmesi için belli bir oranın varlığı şarttır. Ancak bu oranların birbirleriyle uyumu, güzeli ortaya çıkarır. Büyüklük, küçüklük güzeli belirleyen ölçülerdir. Çeşitli parçalarda birleşmiş olan bir varlık veya bir şey ancak belli bir düzen içerisinde yerleşmiş oldukları ölçüde güzel olabilir. Ayrıca bunun keyfe bağlı olmayan bir boyutunun olması gerekir. Çünkü güzel, düzene ve büyüklüğe dayanır. Dolayısıyla güzellik, görünen objelerdeki düzen ve ölçüden kaynaklanan uyumun taklide (mimesis) dayalı olarak yansıtılmasıdır. Sivrihisârî'nin de özellikle mutedil insanı ve ondaki güzelliği ele alırken oran, düzen, yasalara uygunluk, küçüklük ve büyüklüğü estetik ve etik bir kıstas olarak ele aldığını; bu kıstaslardan yoksunluğu, ahlaksal ve estetiksel yoksunluğun göstergesi kabul ettiğini görmekteyiz. Bu anlamda Aristo estetiğiyle Sivrihisârî'nin estetiğinin ortak ilkelerde birleştiğini, Sivrihisârî'nin eserinde Aristo ve Yunan filozofların görüşlerine yer verdiğini göz önünde bulundurduğumuzda Aristo estetiğinden etkilendiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Aristo (2012), *Metafizik* (çev. Ahmet Arslan), (3. Baskı), Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Aristo (2008), *Poetika* (çev. Yılmaz Onay), (1. Baskı), Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul.
- Ayvazoğlu, Beşir (1989), *İslam Estetiği ve İnsan*, (1. Baskı), Çağ Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, Kenan (2008), *Kıyâfet İlmi Türk Edebiyatında Kıyâfet-nâmeler ve Şa'ban-ı Sivrihisârî'nin Kıyâfet-nâmesi (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DÜSBE, Diyarbakır.
- Bozkurt, Nejat (2013), *Satat ve Estetik Kuramları* (10. Baskı), Sentez Yayıncılık, Ankara.
- Bozkurt, Ömer (2015), "Etiğin Fizyonomik Temellerine Bir Giriş" *ADAM AKADEMİ*, Cilt 5/2 2015:27-46.
- Çelebioğlu, Amil (1998), "Kıyâfet İlmi Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile İbrahim Hakık'ın Kıyâfetnâmeleri" *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, Ankara.
- Farouki, Nayla (2009), *İdea Nedir* (çev. Atakan Altınörs), (1. Baskı) Say Yayınları, İstanbul.
- Gemuhluoğlu, Zeynep (2011), *Sanat ve Felsefe İlişkisinde Güzelin Güncelliği*, [https://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/SAM_NOTLAR_28_\(5\).pdf](https://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/SAM_NOTLAR_28_(5).pdf).
- Komisyon (2005) *TDK Türkçe Sözlük* (10. Baskı), TDK Yayınları, Ankara.
- Mengi, Mine (1977), "Kıyâfetnâmeler Üzerine", *TDAY-Bellekten*, TDK Yayınları, Ankara.
- Mustafa Bin Bâlî, (2014), *Risâle-i Kıyâset-i Firâset* (haz. Ramazan Sarıçiçek), (1. Baskı), Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.
- Yetkin, Suut Kemal (2007) *Estetik Doktrinler* (1. Baskı), Palme Yayıncılık, Ankara.
- Ziss, Avner (2011), *Estetik* (Çev. Yakup Şahan), (2. Baskı), Hayalbaz Kitap, İstanbul.